

віктимність також і осіб літнього і похилого віку. Насамперед, тут підвищена віктимність проявляється внаслідок фізичної слабкості, особливо у жінок.

Слід також зазначити, що індивідуальна віктимологічна профілактика базується на заходах загальної профілактики, доповнює їх та посідає особливе місце в загальній системі запобіжних засобів ґрунтуючись, головним чином, на двох напрямках: по-перше, це виявлення найбільш віктимного контингенту – об'єкта профілактики (тобто осіб, які через особливості поведінки та їх особистісні характеристики можуть виявитися найбільш вірогідними жертвами насильства) і визначення ймовірного прогнозу віктимності окремих громадян або видових груп на основі типологічних методів; по-друге, це нейтралізація негативного впливу на цих осіб на різних стадіях і в різних формах (навчання, виховання, контроль, забезпечення особистої безпеки), що має кінцевою метою корекцію або усунення віктимності в окремих громадян.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, віктимність – це підвищена здатність людини в силу ряду духовних та фізичних якостей при визначених об'єктивних обставинах ставати об'єктом злочинного посягання. Жертви насильницьких злочинів можуть мати підвищений рівень віктимності внаслідок визначених особистісних якостей (природних, генетично обумовлених чи набутих, які мають соціальне походження), певної поведінки, суспільного або службового становище (фактори ситуативного характеру), які обумовлюють можливість заподіяння їх носіям фізичної, моральної чи матеріальної шкоди. Вся сукупність зазначених особистісно-ситуативних факторів і властивостей являє собою інтегруючу якість (характеристику) особистості – її індивідуальну віктимність.

ЩОДО СТАНУ ВІКТИМІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Поліщук Г.С., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НА ВС

Найістотношою рисою довготривалих змін у статеві-віковому складі населення України на сучасному етапі є його старіння як об'єктивний результат еволюції основних демографічних процесів. Старіння населення (тобто збільшення частки людей старшого та похилого віку) – закономірний глобальний процес, демографічна ознака і наслідок цивілізаційного процесу, зниження дітородної активності населення та результат досягнутих людством успіхів у подовженні тривалості життя. Україну, за оцінками експертів, очікує поглиблення процесу старіння населення на середньо- та довгострокову перспективу – саме поточне сторіччя буду періодом

триваючого старіння її населення. Вже зараз Україна належить до країн з високим рівнем постаріння населення – за часткою осіб віком 60 років і старше вона завершує список 25 найстаріших країн світу. Так, на сьогоднішній день частка таких осіб у загальній структурі населення України становить близько 21,4 %.

Прискорене старіння населення на тлі низької народжуваності та депопуляції є одним з тих демографічних феноменів, які уособлюють не лише сучасні проблеми з відтворенням населення в Україні, але й мають довготривалий вплив на усі аспекти життєдіяльності суспільства. Турбота про старше покоління стає пріоритетним напрямком соціальної політики, а віктимізація літніх людей є однією з актуальних проблем. У зв'язку з цим важливу роль відіграють дослідження, спрямовані на вивчення механізмів і факторів віктимізації представників старшого покоління. Все частіше у ЗМІ з'являються повідомлення про випадки шахрайства, жорстокого поводження або про інші зловживання, скоєних щодо літніх людей. За останні 12 років (з 2002 по 2013 роки) загальна кількість потерпілих від злочинів літніх людей становила 327333. У середньому щорічно – 27278. Середній показник питомої ваги людей похилого віку у структурі віктимізації є достатньо високий – 8,9 %. Разом з тим, у цілому вони стають жертвами злочинів рідше, ніж представники більш молодого покоління, хоча й мають більш високу потенційну віктимність. Певним чином таке становище можна пояснити вагомою часткою таких осіб у загальній структурі населення. Кількісно розрахований нами середній індекс віктимізації людей похилого віку за зазначений період становить 0,42. Крім того, антивіктимогенним фактором є спосіб життя людей похилого віку, які не так часто виходять на вулицю, що зменшує ризик корисливого або насильницького злочину, рідко відвідують криміногенні місця. Життєвий досвід часто дозволяє їм обирати оптимальні варіанти поведінки, уникати небезпечних ситуацій, знаходити вірні форми реагування на спроби посягання.

Аналізуючи стан віктимізації людей похилого віку в Україні, варто зауважити, що значна частина злочинів носить латентний характер – жертви даної категорії часто не звертаються до правоохоронних органів, оскільки або бояться погіршити ситуацію, або не вірять у те, що їм будь-хто зможе допомогти.

Серед найбільш вагомих детермінант віктимності людей похилого віку варто відзначити їх високу соціальну ізоляцію. Одинокі люди похилого віку вважаються соціальною групою з підвищеною віктимністю. Водночас, аналіз злочинів, що вчинюються відносно даної категорії осіб, засвідчує, що нерідко фактором віктимогенності стає й спільне проживання з більш молодим поколінням. Необхідність піклуватись щодо людей похилого віку, претензії на їх матеріальні

цінності можуть створити у сім'ї атмосферу нетерпимості, що часом призводить до кримінальних розв'язань конфлікту.

Як фактор, що здатний впливати як на злочинця, так і на жертви, окремі дослідники виділяють так званий ейджизм – сукупність упереджень, заснованих на віці. Літніх людей досить часто сприймають як слабких, незахищених, сварливих, недоумкуватих, нездатних постояти за себе. Будь-які вчинки людей похилого віку інтерпретуються оточуючими через призму цих стереотипів, що викликає у них чимало негативних емоцій, підвищує ризик розвитку депресії або навіть самогубства. У кримінальній формі ейджизм являє собою дискримінацію молодими людьми представників старшого покоління, що також може призвести до різних злочинів щодо останніх.

Небезпечним є прояви зазначених упереджень серед фахівців сервісних служб – лікарів, психологів, соціальних працівників, педагогів тощо. Відповідно до загальноприйнятої думки, ці фахівці мають проявляти більшу толерантність. Дослідники зазначеного явища припускають, що багато лікарів мають негативне ставлення до своїх старих пацієнтів. Зокрема, вони вважають літніх людей депресивними, немічними, такими, що не підлягають лікуванню. Лікарі можуть відчувати фрустрацію чи злість, стикаючись з фізичними або когнітивними обмеженнями літньої людини та підходити до їх лікування, будучи задалегідь впевненими в його безперспективності.

Говорячи про вплив упереджень на скоєння майнових злочинів відносно літніх людей (шахрайство, грабіж, фінансова експлуатація і т.д.), слід звернути увагу на такий віктимізуючий фактор як зниження когнітивних здібностей, погіршення загального психічного стану, що властиве значній частині представників старшого покоління. Вважаючи себе нездатними до навчання та освоєння чогось нового, літні люди все більше віддаляються від сучасних технологій. Як результат, шахраям не становить труднощів ввести їх в оману, продаючи під виглядом новітніх лікарських засобів гомеопатичні добавки і дорогі прилади сумнівної дії. Образ довірливого старого, здоров'я якого не дозволить йому належним чином захистити себе або добиватися справедливості, привертає аферистів і грабіжників.

Узагальнюючи вищенаведене, зазначимо, що віктимологічні проблеми людей похилого віку все більше актуалізуються; жорстоке поводження з літніми людьми та вчинення щодо них злочинів є наслідком існування в суспільстві упереджень щодо літніх людей, що підвищують їх соціальну ізоляцію, яка, в свою чергу, є самостійним чинником віктимізації; наявність відповідних стереотипів підвищують віктимність людей похилого віку.